

Tussen onmacht en onwil

Een onderzoek naar Marokkaanse veelplegers in Den Bosch

'Een Marokkanenprobleem', 'het Marokkanendrama', 'het Marokkanendebat'; in Nederland worden overlastgevend en crimineel gedrag van Marokkaanse jongeren met name de laatste tien jaar door media, politici en wetenschappers benaderd als een bijzonder hardnekkig probleem. De 'rellen' in 1998 in de wijk Overtroomse Veld in Amsterdam Slotervaart leken dit in te luiden, maar ook daarvoor was er al aandacht voor criminaliteit onder Marokkaanse jongeren in de stad (Loef, 1988; Werdmölder, 1990; Bovenkerk, 1992)¹. De laatste tien jaar lijkt de problematiek zich echter te hebben verhard en tekent zich bij de instanties een soort 'Marokkanenmoetheid' af. Niets lijkt te helpen, waardoor een deel van de professionals zelfs de handdoek in de ring gooit (Bervoets, 2007).

Y. Schoenmakers,
A. van Wijk en M. Sluijters

Yvette Schoenmakers
is werkzaam bij de
Politieacademie.

Anton van Wijk is
werkzaam bij Advies- en
Onderzoeksgroep Beke.

Marjolein Sluijters is
werkzaam bij de gemeente
Den Bosch.

Diverse wetenschappers hebben zich gebogen over de mogelijke oorzaken van de problemen rond Marokkaanse jongeren (onder meer Van Gemert, 1998; Werdmölder, 1990; 2005; Jurgens, 2005; Bervoets, 2006; De Jong, 2007). Dit deden zij door zich in de gemeenschap te begeven en veel te praten met Marokkaanse jongeren, hun ouders, buurtbewoners, wijkagenten en deskundigen. Mogelijke verklaringen richten zich vooral op de jongens zelf en hun positie in de Nederlandse samenleving.

Sommige wetenschappers zoeken de oorzaken vooral in sociaalmaatschappelijke factoren zoals slechte scholing, weinig financiële mogelijkheden en maatschappelijke uitsluiting. Fleur Jurgens (2005) hekelt dit 'slachtofferdenken' en de notie dat omstandigheden iemand tot criminaliteit drijven. De Marokkaanse probleemjongeren nemen, onterecht, de Nederlandse samenleving hun 'kansarme status' kwalijk. Misdaad loont, waarom zou een jongen niet zelf kiezen voor deze opbrengst, zo vraagt zij zich af. Andere wetenschappers geven juist culturele verklaringen voor de problematiek. Zo stellen Frank van Gemert (1998) en Hans Werdmölder (2005) dat de wortels van de problemen (deels) liggen in de Berbercultuur van het Rifgebergte, waar driekwart van de ouders vandaan komt. Volgens Van Gemert nemen kinderen het culturele wantrouwen, dat de ouders doorgeven, als uitgangspunt bij contactvorming buiten de eigen groep. Werdmölder vervolgt dat sommige ouders krampachtig vasthouden aan conservatieve

gewoonten en opvattingen, die in Marokko al lang niet meer gangbaar zijn. De soms botsende eisen van de Nederlandse en de conservatieve Marokkaanse cultuur, maar ook van de straatcultuur, kunnen tot overlastgevend en crimineel gedrag leiden. Volgens Dirk-Jan de Jong (2007), die onderzoek deed naar Marokkaanse jongeren in Amsterdam-West, voldoen de populaire culturele verklaringen niet. Het gaat hooguit om problemen van de meer algemene straatcultuur. Het bestempelen van het delinquente gedrag als 'typisch Marokkaans' biedt geen goede verklaring en houdt de problemen juist in stand, of zou deze zelfs verergeren.

Problemen rond Marokkaanse jongeren in Den Bosch

Terwijl wetenschappers over de loop der jaren discussiëren over de oorzaken van de problematiek, blijven Marokkaanse jongeren naar verhouding onevenredig veel in de politiestatistiek voorkomen en zet hun antisociaal gedrag gemeenten voor het blok, zoals onlangs weer in de Utrechtse wijk Kanaleneiland-Noord en in Amsterdam-West.² Niet alleen grote steden ervaren overlast van Marokkaanse jongeren, ook in middelgrote steden als Gouda en Ede is de problematiek een aandachtspunt voor politie en het lokale bestuur. Ook in Den Bosch zijn er problemen met een groep Marokkaanse jongeren. Voor een deel beperken die zich tot rondhangen en andere vormen van overlast; voor een ander deel betreft het een groep die stel-

In oktober 2007 wordt in de wijk Kanaleneiland-Noord voor een halfjaar een samenscholingsverbod ingevoerd | Foto: WFA/Ernst Seaber

selmatig misdrijven pleegt. In 2006 werden er door de politieregio Brabant-Noord bijna tachtig Marokkaanse jongeren in Den Bosch als 'veelpleger' aangemerkt. Deze jongeren zijn verantwoordelijk voor veel overlast en criminaliteit in de wijk.

Focus op Marokkaanse veelplegers

De gemeente Den Bosch wil (meer) handvatten voor gerichte interventies en lokaal veiligheidsbeleid. Aan de literatuur kan ontleend worden op welke leefgebieden van de Marokkaanse jongeren de problemen (kunnen) liggen, maar de toespitsing daarvan op de lokale situatie in Den Bosch ontbreekt. Politiebeleid en het bredere veiligheidsbeleid moeten passen bij de problemen die zich onder lokale omstandigheden voordoen. Hier toe moet de politie beschikken over zowel harde feitenkennis als gebiedsinlichtingen, maar ook kennis van (sub)cultuur en straatcultuur is onmisbaar (Bervoets, 2007). Om meer inzicht te krijgen in de kenmerken en achtergronden van de jeugdige Marokkaanse veelplegers in Den Bosch, is in opdracht van de gemeente een kleinschalig, kwalitatief onderzoek verricht. Vragen die bij de gemeente leven, zijn bijvoorbeeld: welke criminaliteitspatronen volgen de Marokkaanse jongeren, zijn er andere familieleden crimineel actief, hoe doen de jongeren het op school, werken ze, hebben ze bepaalde stoornissen, gebruiken ze drugs, wat zijn de blinde vlekken in de aanpak door de verschillende instanties? Vernieuwend is de onderzoeksmethode: van twintig Marokkaanse jongens van de veelplegerlijst van de

politie zijn de dossiers, zoals verstrekt door verschillende betrokken instanties in Den Bosch (onder meer justitie, politie, Raad voor de Kinderbescherming, Bureau Jeugdzorg, RIJ Den Hey-Acker en Leerplicht) bestudeerd. Per veelpleger zijn diverse leefdoelgebieden in kaart gebracht, namelijk: gezin, school, werk en financiën, riskante gewoonten, gezondheid, vrije tijd en vrienden, criminaliteit en contacten met instanties.

Achtergronden

De dossiers vertellen erg weinig over de gezinsachtergronden van de Marokkaanse veelplegers. De ouders zijn voornamelijk laaggeschoolde, eerste generatie Marokkanen van Berberse afkomst die nauwelijks zijn geïntegreerd in de Nederlandse samenleving. De financiële ruimte binnen de vaak grote gezinnen is zeer beperkt. De jongens daarentegen hebben meestal een dure kledingsmaak en zijn materialistisch ingesteld. Zij krijgen van hun ouders meestal geld wanneer ze crom vragen. Veel jongens hebben talloze (verkeers)boetes, die hun ouders voor hen betalen. Werken voor geld doen ze vrijwel niet, omdat ze hiervan het nut niet inzien. Uit de wijze waarop de ouders de jongeren opvoeden, spreekt zowel pedagogische onmacht als onwil. Zij zijn (te) toeschietelijk richting de jongeren, die zich binnen het gezin overigens veelal voorbeeldig gedragen. Zodra de jongeren naar de middelbare school gaan, kunnen zij zich gemakkelijker aan het ouderlijke gezag onttrekken. Buiten gelden de regels van de straat en de vriendengroep. De ouders zijn

onvoldoende in staat om corrigerend op te treden bij regelovertredend gedrag buitenshuis. Volgens Ahmed Marcouch, stadsdeelvoorzitter van Amsterdam-Slo-tervaart, spreekt dit voor deze ouders ook niet vanzelf. Zij zijn gewend aan de pedagogische ondersteuning uit het Marokkaanse dorp, waar de gemeenschap (de kruidenier, buurvrouw, tante, leraar, politieagent) toezicht houdt op hun kinderen. In Nederland ontbreekt deze brede sociale controle en lijkt het gezag van de ouders te grenzen tot aan de voordeur.³ Thuis wordt vervolgens geprobeerd een goede sfeer te houden. Ouders ontkennen de problemen en dragen het beeld van een goed functionerend gezin uit. Sommige ouders positioneren zichzelf en hun kinderen als slachtoffer van de omstandigheden, falende hulpverleners of het rechtssysteem.

Streetwise

Op de basisschool hebben de Marokkaanse jongens vrijwel geen problemen. Daarna, op het vmbo, loopt het voor de meesten spaak, niet zozeer door leerproblemen, maar vooral door gedragsproblemen. Zij zijn ongemotiveerd en agressief naar leraren en leeftijdgenoten. De scholen lijken op het probleemgedrag geen grip te krijgen. Ook lukt het bijna niet om de ouders te betrekken bij schoolse activiteiten, wat mogelijk komt door de taalbarrière. Begeleiding vanuit een gestructureerd kader (scholingscontract, begeleiding door jeugd-reclassering), waarbij de jongeren als het ware aan de hand worden meegenomen, lijkt enigszins positief te werken.

Veel jongens hebben een gemiddeld tot laag IQ, maar dit kan resulteren uit hun ongemotiveerde testgedrag. De jongens zijn wel behoorlijk 'streetwise'. Zij hebben weinig problemen met alcohol-, drugsgebruik of gokken, wat mogelijk een onderschatting is vanwege een sociaal wenselijke houding richting de rapporteurs van bijvoorbeeld de jeugd-reclassering. Problematisch is vooral het sensatiezoekende gedrag, vaak in groepsverband, waarmee de jongens voor overlast zorgen en bedreigend en intimiderend overkomen op anderen. Hoewel de jongens soms ernstig antisociaal gedrag vertonen, rapporteren deskundigen geen opvallende psychiatrische problematiek. Een terugkerend onderwerp

De jongens zijn wel behoorlijk 'streetwise'

is dat de jongens geen enkel berouw tonen richting de slachtoffers van hun delicten, welke zij ontkennen of bagatelliseren. Populaire bewoording hiervoor is dat zij een 'gebrekkige gewetensfunctie' hebben. Of dit werkelijk in hun persoonlijkheid wortelt, weten we echter niet.

Delictgedrag

De twintig veelplegers uit dit onderzoek hebben samen een fors aantal geregistreerde delicten. Zij komen gemiddeld op 13-jarige leeftijd voor het eerst in de

politieregistraties voor met minder ernstige feiten, om na verloop van tijd zwaardere misdrijven te begaan. Zij plegen met name verwervingscriminaliteit (inbraken in auto en woningen, straatroof, heling enzovoort), maar ook geweldsmisdrijven (mishandeling, openlijke geweldpleging, bedreiging), openbare ordefeiten en in geringe mate drugsdelicten. Ze zijn daarmee aan te merken als generalist. Daarnaast zijn ze vele malen zijdelings betrokken bij andere incidenten. Tevens begaan deze jongens veel verkeersovertredingen en gebruiken zij geweld richting politieagenten (verbaal en fysiek). De meeste delicten gebeuren in groepsverband, waarbij mededaders vaak van Marokkaanse afkomst zijn. Er is een sterke indicatie dat de twintig veelplegers elkaar direct of indirect kennen. Daarnaast heeft de groep ook gezamenlijke, andere criminele contacten, waaronder enkele bekende criminelen uit Den Bosch. Hoe deze groepsdynamiek verder in elkaar steekt, is niet onderzocht in Den Bosch.

Justitiële reacties

Een beperkt deel van de strafbare feiten komt voor de rechter, waarop een kwart vrijgesproken of geseponeerd wordt. Daarnaast zit er soms lange tijd tussen delict en uiteindelijke straf (gemiddeld meer dan een halfjaar, soms zelfs twee jaar), waardoor de link tussen gedrag en consequentie vervaagt. De beschikbare maatregelen, zoals taakstraffen en de stelselmatige daderaanpak (SDA), lijken niet te werken bij deze groep, doordat de daders eindeloos 'laatste kansen' krijgen. Van detentie lijkt aanvankelijk de meest afschrikkende werking uit te gaan, aangezien de jongens er na een gepleegd delict alles aan doen om detentie te voorkomen. Daarbij schuiven zij de verantwoordelijkheid af op mededaders of op de omstandigheden. Echter naarmate zij langer crimineel actief zijn, lijkt deze afschrikwekkende werking te verdwijnen. De meeste jongeren laten zich niet meer weerhouden om tijdens proefperiodes of begeleiding van jeugd-reclassering in herhaling te vallen. De rode draad in alle dossiers is dat jongeren zich niet aan de afspraken houden (en dat kennelijk ook kunnen blijven doen zonder noemenswaardige gevolgen). De jongens spelen feilloos in op de instanties, door zich op de juiste momenten sociaal wenselijk op te stellen. Zij lijken uitermate goed in staat om het systeem te manipuleren en merken dat ze er zo toch wel weer gemakkelijk vanaf komen, wat de drempel naar een criminele carrière verlaagt. Het falende systeem kan in dezen ook als een belangrijke risicofactor worden gezien.

De vrijwillige hulpverlening is niet of zeer beperkt in beeld en de civielrechtelijke hulpverlening komt nauwelijks van de grond. Er heerst onwil bij de jongens, maar ook bij de ouders, die de slachtofferhouding van de jongeren bevestigen en op die manier bekrachtigen. Schuld en verantwoordelijkheid worden buiten het gezin gelegd, wat de hulpverlening uitermate bemoeilijkt. Taalproblemen versterken dit. Ingewikkelde Nederlandse brieven van de instanties over de problemen worden door de ouders simpelweg niet begrepen. De 'westerse' manier van werken slaat niet (voldoende) aan, ondanks de energie die instanties in deze jongens en gezinnen stoppen.

Blinde vlekken

Aanvankelijk zijn de jongeren wel lid van een sportclub, maar bij aanvang van de puberteit verruilen ze dit lidmaatschap voor straatactiviteiten. Er kan worden gesproken van een straatcultuur met negatieve kenmerken (agressie, vernieling, intimidatie enzovoort). De vrijetijdsbesteding van de jongeren en hun 'verkeerde' vrienden brengen de rapporterende instanties als de belangrijkste risicofactoren naar voren. Echter, dit zijn ook de leefdoelgebieden waarop zij het minste zicht lijken te hebben. Wie precies de vriendengroep vormen en wat de jongens doen op straat, is een blinde vlek voor zowel ouders als instanties. Veel rapporteurs en vaak ook de ouders kwalificeren vrienden op straat als 'verkeerd', hiermee suggererend dat het om delinquente vrienden gaat. De onderzochte jongens zelf zouden gemakkelijk beïnvloedbaar zijn en doen wat die vrienden hen opdragen. Dit proces wordt door de rapporteurs echter nergens nader toegelicht. Elke onderzochte veelpleger zou dan een meeloper zijn. Het lijkt meer waarschijnlijk dat deze jongens hun mededaders beschuldigen, zichzelf positionerend als willoos werktuig van hun vrienden, om hiermee hun eigen verantwoordelijkheid te minimaliseren.

Informatiepositie

Een van de selectiecriteria van de twintig was de veronderstelde (grote) hoeveelheid aanwezige informatie over deze veelplegers. Dat bleek in de praktijk tegen te vallen; de betrokken instanties lijken een versnipperde informatiepositie te hebben. Inhoudelijk hebben de dossiers van de Marokkaanse veelplegers op cruciale onderdelen vaak weinig diepgang. De informatie wordt vrijwel niet op een gestandaardiseerde manier verzameld, er worden weinig referenten van buiten het gezin gehoord en de rapporteurs hergebruiken soms (letterlijk) informatie uit oudere dossiers.

Tussen onmacht en onwil: een kennisprobleem?

Hoewel in de wetenschappelijke literatuur problemen rond Marokkaanse jongeren zowel met sociaalmaatschappelijke, culturele of zelfs rationele verklaringen afgedaan worden, bleek in dit onderzoek vooral de beperkte informatiepositie en slagkracht van de instanties centraal te staan. Binnen de leefgebieden waar het minst zicht op is (straat en vrienden), worden de grootste problemen verondersteld. Naast een afwezigheid, versnipperde aanwezigheid of inhoudelijke beperking van rapportages, wordt informatie door de instanties weinig doeltreffend ingezet. De informatie die er wél is, wordt namelijk niet structureel gebruikt om meer te weten te komen over de kenmerken van de doelgroep. De veelplegersoverzichten van de politie worden nog niet gebruikt om de aard van de recidive en de soorten veelplegers in de regio te beschrijven, waardoor de beschikbare informatie abstract blijft. Het casusoverleg Marokkaanse veelplegers, dat tweewekelijks plaatsvindt in het Veiligheidshuis in Den Bosch, wordt vooral gebruikt om de juridische en formele stand van zaken rond de jongeren te bespreken. Individuele achtergronden en bestaande rapportages van de jongeren zijn niet altijd bekend bij de instantievertegenwoordigers. Hier ontstaat de indruk dat aan de uitgangspunten van het

Veiligheidshuis niet altijd recht wordt gedaan, namelijk een open en adequate uitwisseling van informatie tussen de betrokken instanties. Het gevaar is dat op basis van diezelfde onvolledige informatie achterhaalde of verkeerde beslissingen worden genomen over sancties of interventies.

Tot slot

Uit de dossiers wordt duidelijk dat er vaak veel aan voorafgaat voordat de jongeren als 'veelpleger' te kennen zijn. Juist in dit traject spelen de instanties een belangrijke rol, of beter gezegd een te kleine rol. De mogelijkheden voor (preventieve) maatregelen liggen bij de jongere Marokkanen die de eerste stappen gaan zetten of hebben gezet op het criminele pad. Voor de Marokkaanse veelplegers uit dit onderzoek zullen preventieve maatregelen grotendeels een gepasseerd station zijn. Wel kunnen jongere broertjes uit eenzelfde gezin nog behoed worden voor eenzelfde criminele carrière, door effectief in te grijpen in multi-probleemgezinnen. Ook in repressief opzicht valt er nog veel te winnen, namelijk het voorkomen dat het strafrechtelijke systeem haar geloofwaardigheid voor deze jongeren verliest door te laat, niet eenduidig, niet consequent te straffen en de jongeren met fluwelen handschoenen aan te pakken.

Het rapport is als pdf te downloaden via: www.beke.nl of te bestellen via de Politieacademie (055-5392347). ■

Noten

- 1 Rellen van 1998: toen politie en Marokkaanse jongeren op het August Allebéplein slaags raakten na een ongelukkig verlopen arrestatie van een Marokkaanse jongen.
- 2 In oktober 2007 wordt in de wijk Kanaleneiland-Noord voor een halfjaar een samscholingsverbod ingevoerd om de overlast van Marokkaanse jongeren tegen te gaan. Een maand later zet burgemeester Cohen van Amsterdam een speciaal regionaal rechteerteam in om in Amsterdam-West groepen criminele jongeren in kaart te brengen en op te pakken.
- 3 Ahmed Marcouch in *Het Marokkanendrama* van Fleur Jurgens, 2005, pag. 54-55

Literatuur

- Bervoets, E. (2007). Marokkaanse jongens (blijven) in beeld. *Het Tijdschrift voor de Politie*, 69, 11, p. 20-24.
- Bervoets, E. (2006). *Tussen respect en doorpakken: een onderzoek naar de politieke aanpak van Marokkaanse jongeren in Gouda, Utrecht en Amsterdam*. Den Haag: Elsevier.
- Bovenkerk, F. (1992). *Hedendaags kwaad. Criminologische opstellen*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Gemert, F. van (1998). *Ieder voor zich: kansen, cultuur en criminaliteit Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Spinhuis.
- Jong, J.D. de (2007). *Kapot moeilijk: een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgegedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant.
- Jurgens, F. (2005). *Het Marokkanendrama*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Loef, C. (1988). *Marokkaanse daders in de Amsterdamse binnenstad*. Gemeente Amsterdam.
- Werdmolder, H. (1990). *Een generatie op drift. De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*. Arnhem: Gouda Quint.
- Werdmolder, H. (2005). *Marokkaanse lieverdes. Crimineel en hinderlijk gedrag onder Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Balans.